

Plangebied Sionsweg 10 te Rijswijk

Bureauonderzoek en
Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)

BAAC Rapport V-15.0166

september 2015

Auteur:

K.H.J. Pepers, MSc.

Status:

definitief

Colofon

ISSN:	1873-9350
Auteur(s):	K.H.J. Pepers, MSc.
Veldmedewerkers:	W.A. Bergman
Vondstdeterminatie:	dr. A.M.J.H. Huijbers (keramiek) en drs. M.A. Tolboom (glas)
Cartografie:	K.H.J. Pepers, MSc.
Redactie:	drs. M. Kooi
Copyright:	Kuiper Compagnons te Rotterdam / BAAC bv te 's-Hertogenbosch
Autorisatie (senior archeoloog):	drs. M. Kooi

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van KuiperCompagnons te Rotterdam en/of BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	10
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	17
2.3.1 Inleiding	17
2.3.2 Historie	18
2.3.3 Archeologie	20
2.4 Archeologische verwachting	23
3 Inventariserend veldonderzoek	25
3.1 Werkwijze	25
3.2 Veldwaarnemingen	26
3.3 Verkennend booronderzoek	27
3.3.1 Lithologie en bodemopbouw	27
3.3.2 Archeologische indicatoren	28
3.4 Archeologische interpretatie	28
4 Conclusie en aanbevelingen	29
5 Geraadpleegde bronnen	31
Bijlagen	33
Bijlage 1	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Boorstaten
Bijlage 3	Vondstenlijst

Samenvatting

In opdracht van Kuiper Compagnons heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met behulp van boringen (verkennde fase) uitgevoerd in het plangebied Sionsweg 10 te Rijswijk. Aanleiding voor het onderzoek is het plan drie nieuwe woningen te realiseren.

In het gebied komt een getij-inversierug voor van het kreeksysteem Gantel. Het Laagpakket van Walcheren bevindt zich aan het maaiveld of onder een ophogingspakket. Het plangebied bevindt zich in een zone met warmoezerijgronden met een ondergrond van gerijpte zavel of klei en ligt relatief laag ten opzichte van de omgeving. Het meest zuidelijke deel van het plangebied ligt wel hoger dan het noordelijke deel (0,1 m –NAP t.o.v. 0,9 m – NAP).

In het begin van de 18^e en 19^e eeuw is het plangebied onbebouwd en in gebruik als weiland. De bebouwing in het plangebied stamt uit 1928, waarna in 1980 en 2011 meer gebouwen bijgeplaatst zijn.

Voor de periode paleolithicum en het mesolithicum geldt een lage tot middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten. Voor de periode vroeg-neolithicum tot laat-neolithicum geldt een middelhoge verwachting op het voorkomen van resten. Deze zullen zeer waarschijnlijk door de grote diepte waarop ze liggen (circa 18,20 en 15,50 m –mv) niet verstoord worden.

Voor de periode laat-neolithicum tot de late ijzertijd geldt een lage verwachting op het voorkomen van resten, omdat het veenmoeras te nat was voor bewoning. Daarnaast is het mogelijk dat de top van het Hollandveen ter plekke van het plangebied geërodeerd is, waardoor de resten niet meer (*in situ*) aanwezig zijn. Bewoning was vooral aanwezig op duinen, waarvoor in het plangebied geen aanwijzing is. Voor de periode van de late ijzertijd geldt vanwege de betere ontwatering een middelhoge verwachting op het voorkomen van resten. Vanaf de Romeinse tijd zijn de bewoningsomstandigheden gunstiger. Hierdoor en vanwege de afwezigheid van vondsten uit die tijd geldt voor de Romeinse tijd een middelhoge verwachting op het voorkomen van resten. Voor de middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd geldt een hoge verwachting op het aantreffen van resten (nederzettingsresten e.d.).

De bovengrond in het plangebied is verploegd aangetroffen. Tussen 0,9 en 1,05 m –NAP is in boringen 1, 3 en 5 een begraven A-horizont aangetroffen, waarin vondsten zijn aangetroffen die dateren in de middeleeuwen en/of nieuwe tijd. In boring 2 is deze laag niet aangetroffen, de bodem was hier geheel verstoord. In boring 4 is deze laag wel aangetroffen, maar is hier verploegd en vermengd met de onderliggende C-horizont.

De archeologische resten zijn in het plangebied relatief ondiep aangetroffen (tussen 25 en 90 cm –mv). De voorgenomen bouw van drie woonhuizen zal de mogelijk *in situ* aanwezige archeologische resten hoogstwaarschijnlijk verstoren.

Vervolgonderzoek wordt daarom aanbevolen in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Kuiper Compagnons heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met behulp van boringen (verkennde fase) uitgevoerd in het plangebied Sionsweg 10 te Rijswijk. Aanleiding voor het onderzoek is het plan drie nieuwe woningen te realiseren. De bodemverstoring bij de realisatie van de nieuwbouw is onbekend, maar is te verwachten tot in de C-horizont van de bodem, waarbij een gerede kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Het inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden en om de intactheid van het bodemprofiel te bepalen.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak¹ te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstoring ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?
- Zijn in het plangebied archeologische resten aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering van deze resten en wat is de verspreiding hiervan?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

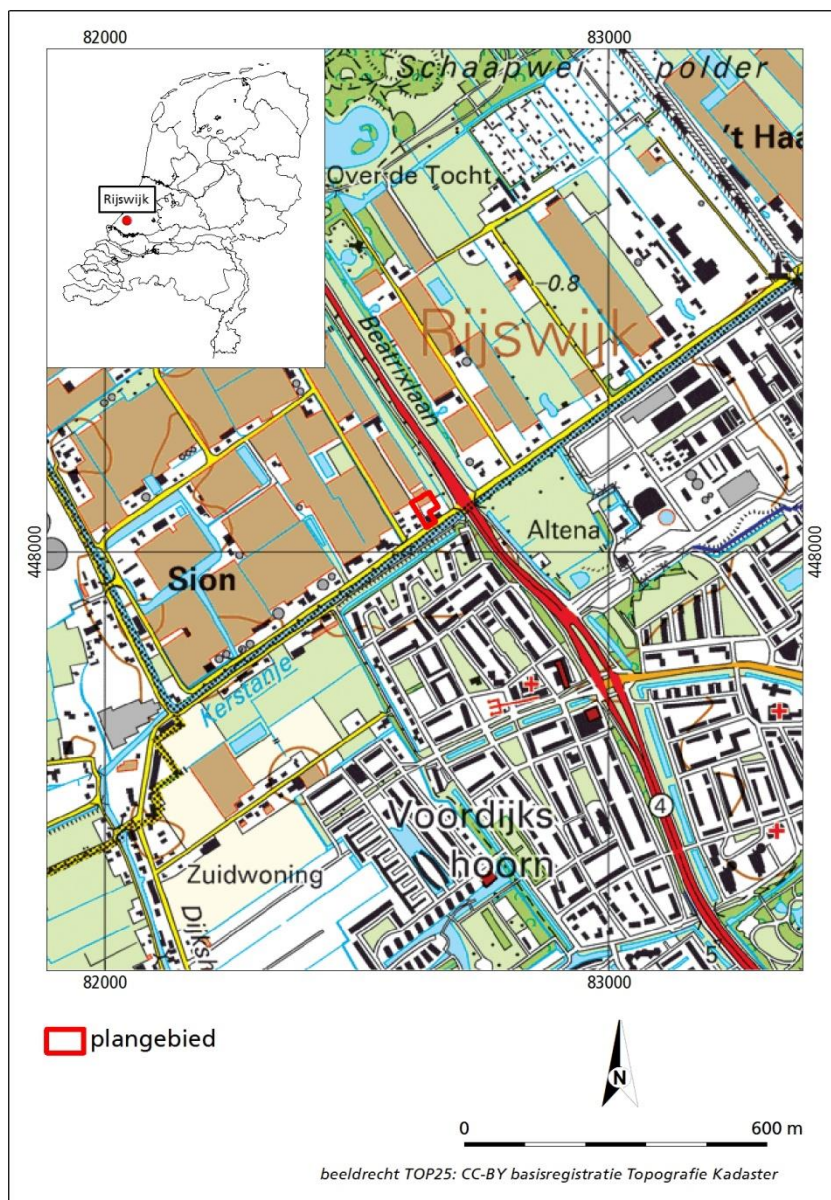
Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3² en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

¹ Bergman 2015.

² CCvD 2013.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt binnen de bebouwde kom van Rijswijk. Het plangebied ligt ten noordwesten van de Sionsweg en ten zuidoosten van tuinbouwkassen, direct tegen de stad Delft aan. De oppervlakte bedraagt circa 1900 m². In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Rijswijk
Plaats:	Rijswijk
Toponiem:	Sionsweg 10
Kadastrale gegevens:	Gemeente Rijswijk, sectie H nr.1153
Datum opdracht:	4 augustus 2015
Datum veldwerk:	6 augustus 2015
Datum concept rapportage:	12 augustus 2015
Datum definitieve rapportage:	15 september 2015
BAAC-projectnummer:	V-15.0166
Coördinaten:	82643 / 448118 82661 / 448090 82637 / 448048 82607 / 448098
Kaartblad:	37O
Oppervlakte:	1900 m ²
Datering:	Romeinse tijd, late middeleeuwen en nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	3296128100
AMK-terrein:	N.v.t.
Waarnemingnummer(s):	N.v.t.
Vondstmeldingsnummer(s):	N.v.t.
Type onderzoek:	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)
Opdrachtgever:	KuiperCompagnons Contactpersoon: N. Spierings
Bevoegde overheid:	Gemeente Rijswijk
Beheer documentatie:	Gemeente Rijswijk en archief BAAC bv.
Beheer vondstmateriaal:	Gemeente Rijswijk
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	K.H.J. Pepers MSc.

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit de database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (via ARCHIS III) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart.

Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude topografische kaarten. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied maakt deel uit van het zuidwestelijke zeekleigebied en is grotendeels in het Holocene ontstaan (zie bijlage 1). De basis van dit landschap is echter gevormd in het Pleistoceen. In deze periode lag de zeespiegel veel lager dan tegenwoordig. Hierdoor konden de grote rivieren ten westen van de huidige kustlijn uitmonden. Vanwege het smelten van ijskappen steeg de zeespiegel en begonnen de mondingen van de rivieren zich landwaarts te verplaatsen. Als gevolg van de doorgaande zeespiegelstijging veranderde West-Nederland in het Atlanticum (vanaf circa 7500 jaar geleden) in een uitgestrekt waddengebied, dat bestond uit een afwisseling van zandplaten en getijdengeulen. De afzettingen die in deze periode werden afgezet, zijn onderin overwegend zandig en bovenin kleiiger en staan ook wel bekend als 'oude blauwe zeeklei' (Naaldwijk Formatie; Wormer Laagpakket). De top van de klei wordt gekenmerkt door het voorkomen van veel rietwortels en vormt het begin van grootschalige veenvorming in het Subboreaal.³

Vanaf circa 5000 jaar geleden nam de relatieve zeespiegelstijging af, waardoor voor de kust een nagenoeg gesloten, zich uitbouwende kustbarrière vormde. Er ontstond een complex van kustparallele strandwallen bedekt met lage duinen, de zogenaamde Oude Duinen (Naaldwijk Formatie: Schoorl Laagpakket), met

³ De Mulder *et al.* 2003.

tussen de strandwallen laag gelegen strandvlakten. Lokaal braken strandwallen door en zijn strandzanden afgezet die behoren tot de Laag van Rijswijk (Formatie van Naaldwijk). De Laag van Rijswijk bestaat uit relatief grove, vaak schelphoudende mariene zanden. Achter de strandwallen veranderde het oude getijdenlandschap in een lagune en later in een groot veenmoeras (Nieuwkoop Formatie; Hollandveen Laagpakket).⁴

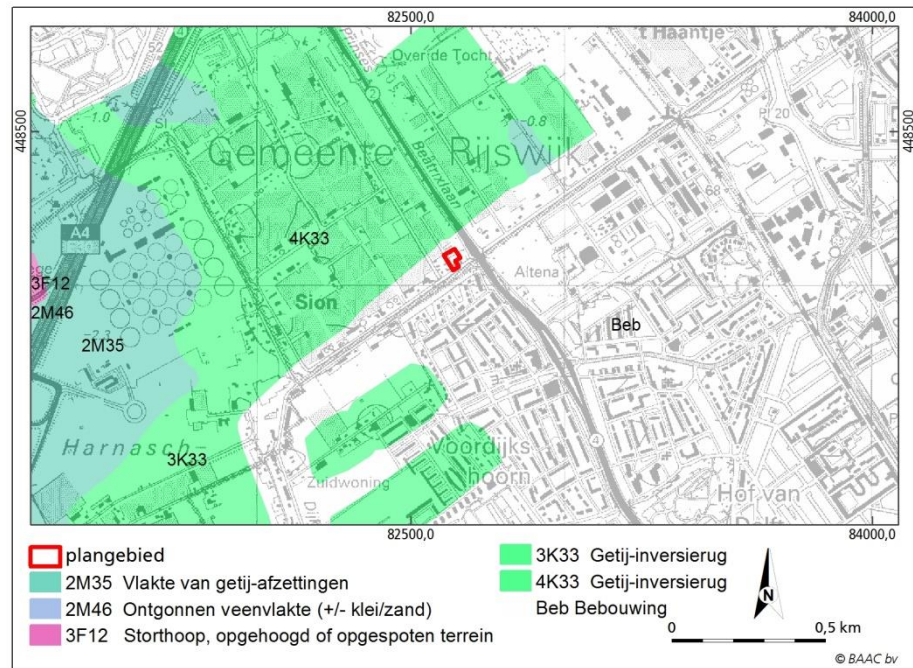
Omstreeks 600 voor Chr. werden de strandwallen plaatselijk doorbroken, waardoor de zee tot ver in het veengebied kon doordringen. Er ontstond langzamerhand een zich vertakkend krekensysteem, die het veen erodeerde. Het belangrijkste krekensysteem rondom het plangebied is dat van de Gantel, een grote geul die bij Naaldwijk rond 300 voor Chr. door de kustlijn was gebroken. Door de verbeterde ontwatering vond ook oxidatie en inklinking van het veen plaats. In en direct langs de krekens werden zandige sedimenten afgezet, terwijl verder weg het veen bedekt werd met klei (Naaldwijk Formatie; Walcheren Laagpakket).

Na een relatief rustige periode in de Romeinse tijd, brak de kustbarrière vanaf de derde eeuw na Chr. op steeds meer plekken door, waardoor de mariene invloed in het veengebied sterker werd. De verdrinking van het veenlandschap is vermoedelijk versterkt door de bewoning in de ijzertijd en Romeinse tijd, waarbij greppels werden gegraven voor de ontwatering van het veen. De natuurlijke inklinking en oxidatie van het veen werd hierdoor versneld, waardoor het gebied lager kwam te liggen en gevoeliger werd voor inbraken van zee. Vanaf de twaalfde eeuw werd de Gantel door een toenemende invloed vanuit de Maasmonding opnieuw actief. Er werd wederom een pakket zand en klei afgezet dat ook behoort tot het Laagpakket van Walcheren maar dat duidelijk stratigrafisch gescheiden is van de eerdere overstromingen van vóór de jaartelling.

Op de geomorfologische kaart (zie figuur 2.1) is het plangebied niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie met de omringende gekarteerde gebieden, kan worden afgeleid, dat het plangebied zich op een getij-inversierug bevindt (3K33 of 4K33).⁵ Het betreft het kreekstelsel Gantel. Ter plekken van de geulen van de Gantel is zand en klei afgezet in de loop van de jaren. Door inklinking van de klei en het veen daalt de omgeving van de kreek sneller dan de kreekafzettingen, omdat ter plekken van de kreekafzettingen een deel van het veen is geërodeerd. De term inversierug duidt dan ook op het verschijnsel dat de eens lager gelegen delen (de kreekbeddingen) door inklinking nu de hogere delen in het landschap zijn.

⁴ De Mulder *et al.* 2003.

⁵ RGD/Stiboka 1975, Gemeente Den Haag 2007.

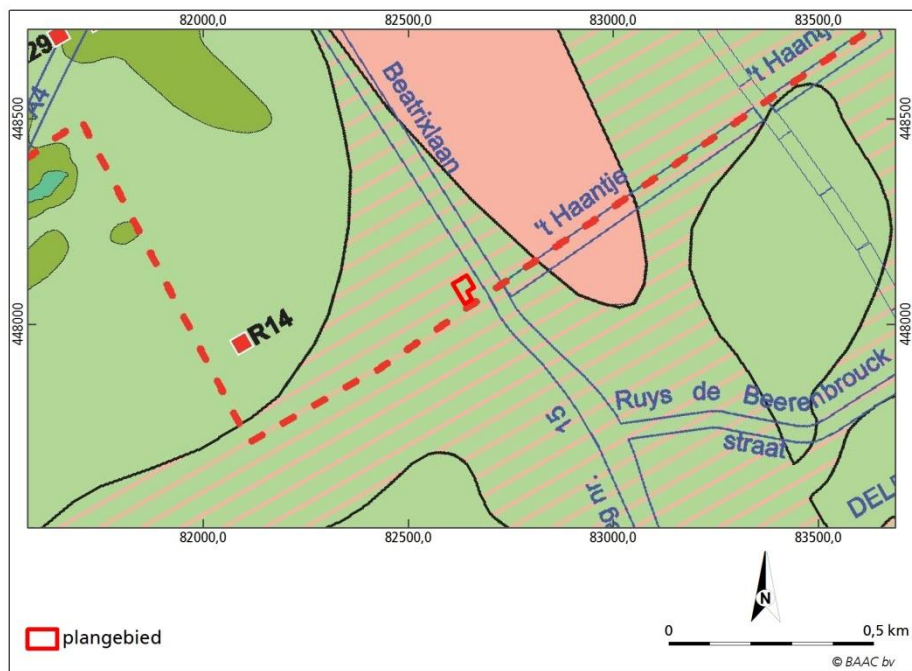
Figuur 2.1 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de geomorfologische kaart van Nederland (RGD/Stiboka 1975)

Volgens de Nieuwe Geologische Kaart van Den Haag en Rijswijk bevindt het plangebied zich in een gebied waar het Laagpakket van Walcheren zich aan het maaiveld of onder een ophogingspakket bevindt. (zie figuur 2.2, lichtgroen).⁶ Dit pakket ligt op een laag Hollandveen, wat ligt op afzettingen van het pakket van Wormer. De top van de zandafzettingen van Wormer en/of de Laag van Rijswijk liggen hier dieper dan 5m –mv. De arcering geeft aan dat ter plekke van het plangebied ondiep een geul aanwezig is. Het betreft hier het Laagpakket van Walcheren (Gantel laag) met een beperkte insnijding (getidekreken) in de onderliggende afzettingen.

Eén van de geologische boringen van het TNO is ongeveer 50 m ten westen van het plangebied geplaatst.⁷ Hier bestond de eerste 8,30 m van de bodem uit klei (formatie van Naaldwijk, laagpakket van Walcheren). Op 8,30 m –mv is het Hollandveen aangetroffen, dat tot 9,45 m –mv doorloopt. Daaronder is tot 15,55 m –mv weer klei aangetroffen (formatie van Naaldwijk, laagpakket van Wormer), gevolgd door veen (formatie van Nieuwkoop, Basisveen laag) tot op 16,35 m –mv. Tot 18,20 m –mv is dan weer klei aangetroffen (formatie van Kreftenheye, laag van Wijchen), waarna zand is aangetroffen tot op het einde van de boring (21 m –mv). Dit is het Pleistocene zand (formatie van Kreftenheye).

⁶ Gemeente Den Haag 2007.

⁷ TNO 2015, boring B37E0230.

Figuur 2.2 Ligging van het plangebied op uitsnede van de Nieuwe Geologische Kaart van Den Haag en Rijswijk. De rode vierkantjes zijn vindplaatsen in Rijswijk. De rode stippellijn is de gemeentegrens (Gemeente Den Haag 2007).

Volgens de bodemkaart (zie figuur 2.3) bevindt het plangebied zich in een zone met warmoezerijgronden met een ondergrond van gerijpte zavel of klei.⁸

Figuur 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de bodemkaart van Nederland (Stiboka 1972).

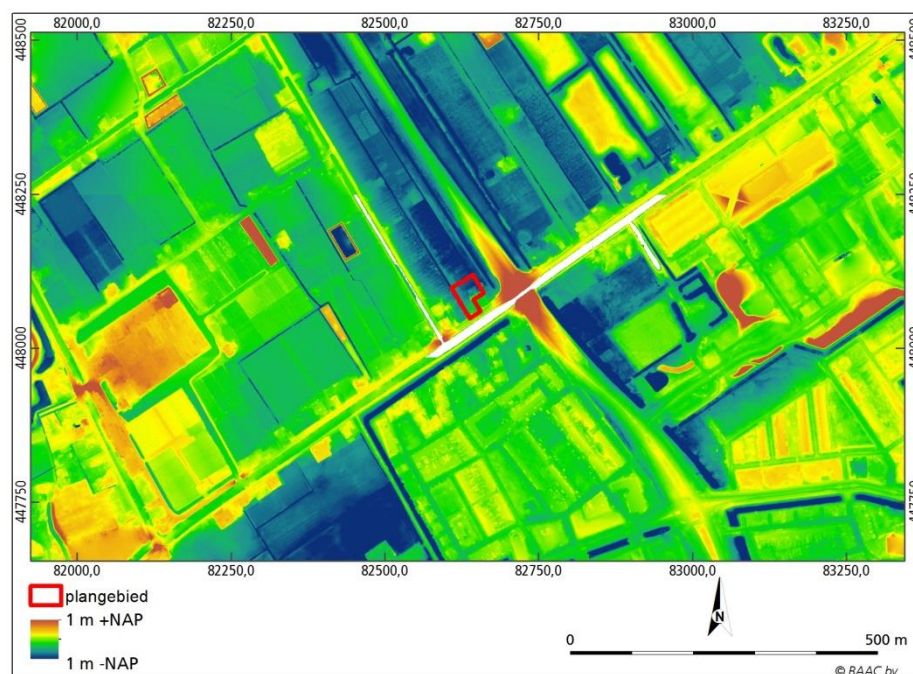
⁸ Stiboka 1972.

Het grootste gedeelte van de gronden met glastuinbouw zijn ingedeeld in deze bodemgroep. Bij Rijswijk bestaat de bovengrond van deze bodems grotendeels uit humeuze tot humusrijke kalkarme of kalkloze klei, met plaatselijk ook zware zavel in plaats van klei. De dikte varieert van 30 tot 60 cm. Deze horizont is sterk door de mens beïnvloedt door middel van diepspitten, egalisatie, opbrengen van duinzand en toevoegen van organische mest. Een groot deel van de warmoezerijgronden is vergraven.⁹

Daaronder ligt plaatselijk een laag kalkloze, donker gekleurde, zware klei, dat tot een oud oppervlak behoort. De ondergrond bestaat uit zavel of klei, waarbij zavel voorkomt op de hogere delen, en klei in de kommen.

De grondwatertrap is IV. Dit houdt in dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand (GHG) tussen 40 en 60 cm –mv ligt en de gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG) tussen 80 en 100 cm –mv.

Op de hoogtekarta van Nederland (zie figuur 2.4) is te zien dat het plangebied relatief laag ligt ten opzichte van de omgeving. Het maaiveld richting het noorden en noordwesten ligt grofweg op dezelfde hoogte als ter plekke van het plangebied. Ten westen, zuiden en oosten van het plangebied is de bodem iets hoger gelegen. Het meest zuidelijke deel van het plangebied ligt wel hoger dan het noordelijke deel (0,1 m –NAP t.o.v. 0,9 m –NAP).

Figuur 2.4 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de hoogtekarta van Nederland (AHN2 2015).

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

De geschiedenis van de gemeente Rijswijk gaat terug tot ver in de prehistorie. Het grondgebied van de gemeente is namelijk zeer rijk aan archeologisch en cultuurhistorisch erfgoed. De oudste sporen van bewoning dateren uit 3500 voor Chr. (neolithicum). Vanaf het begin van de jaartelling maakte Rijswijk deel uit van

⁹ Jongmans *et al.* 2013.

het Romeinse rijk. Rijswijk ligt in een regio die relatief dicht was bewoond. Verspreid over het gebied lagen nederzettingen. De meeste nederzettingen bestonden uit één boerderij maar ook grotere nederzettingen kwamen voor. Tussen de nederzettingen was het landschap verkaveld door het graven van greppels.¹⁰ Op verschillende plaatsen zijn vondsten gedaan die hiervan getuigen (o.a. mijlpalen, Romeinse hoofdweg). Wat er na het vertrek van de Romeinen in Rijswijk gebeurde, is niet helemaal duidelijk omdat er tot dusverre geen bewoningssporen uit de vierde tot elfde eeuw zijn aangetroffen.

In dit hoofdstuk worden de historische en archeologisch bekende gegevens van het plangebied besproken. Als eerst zal in de historische paragraaf worden ingegaan op de geschiedenis van het terrein zoals is terug te vinden op historische kaarten. Tenslotte wordt bekeken in hoeverre er ontgravingen hebben plaatsgevonden en of eerdere bouwactiviteiten de natuurlijke bodem en de eventueel aanwezige archeologische resten hebben verstoord. Hierna volgt de archeologische inventaris van waarnemingen, vondstmeldingen en onderzoeksmeldingen in het plangebied en in een straal van 500 meter daarbuiten. Ook wordt er gekeken naar de ligging van het plangebied ten opzichte van de AMK-terreinen.

2.3.2 Historie

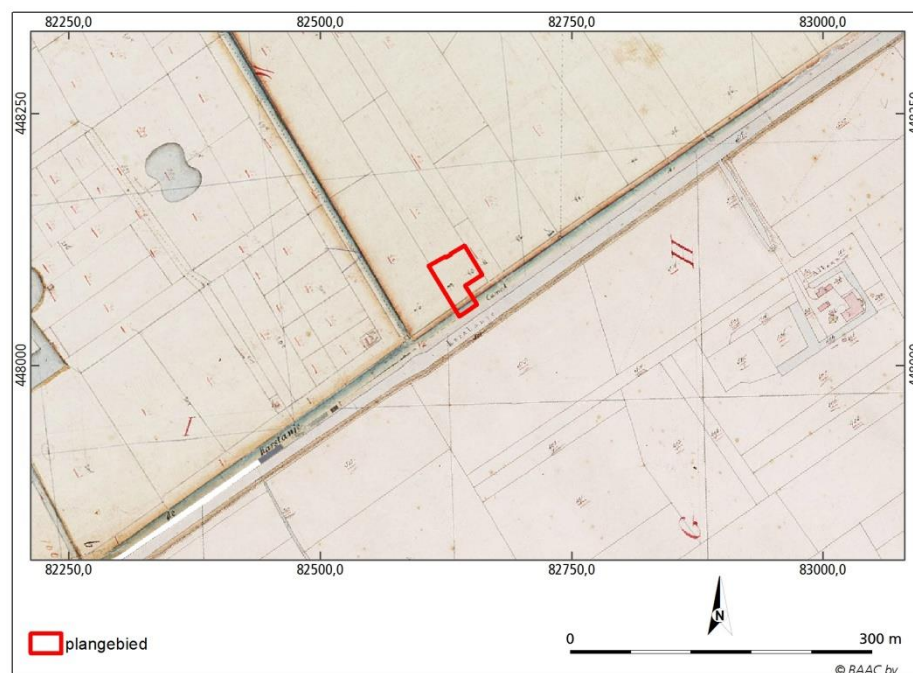
Het plangebied ligt in de Plaspoelpolder die vanaf de 11^e-12^e eeuw is ontgonnen. Op een kaart van het hoogheemraadschap van Delfland uit 1712, gemeten door de landmeters Nicolaas en Jacobus Kruikius, is het plangebied nog onbebouwd. De historische kaarten zijn echter slechts momentopnames, de afwezigheid van bebouwing betekent niet dat er geen bebouwing aanwezig zou kunnen zijn geweest. De enige bebouwing in de omgeving van het plangebied op de kaart van 1712 betreft het klooster Sion en het buitenhof Altena.¹¹

Op de eerste kadastrale kaart uit de periode 1811-1832 (zie figuur 2.5) is het plangebied onbebouwd. Volgens de bijbehorende aanwijzende tafel is het plangebied op dat moment in gebruik als weiland.¹² Ongeveer 300 m ten zuidoosten van het plangebied is het buitenhof Altena aangegeven en ongeveer 450 ten westen van het plangebied ligt het klooster Sion. Het plangebied ligt al aan de weg die later de Sionweg zal heten. Langs deze weg loopt de Kastanjewetering. Ongeveer 80 meter ten westen van het plangebied loopt de Spieringswetering in noordwestelijke richting.

¹⁰ Gemeente Rijswijk 2010.

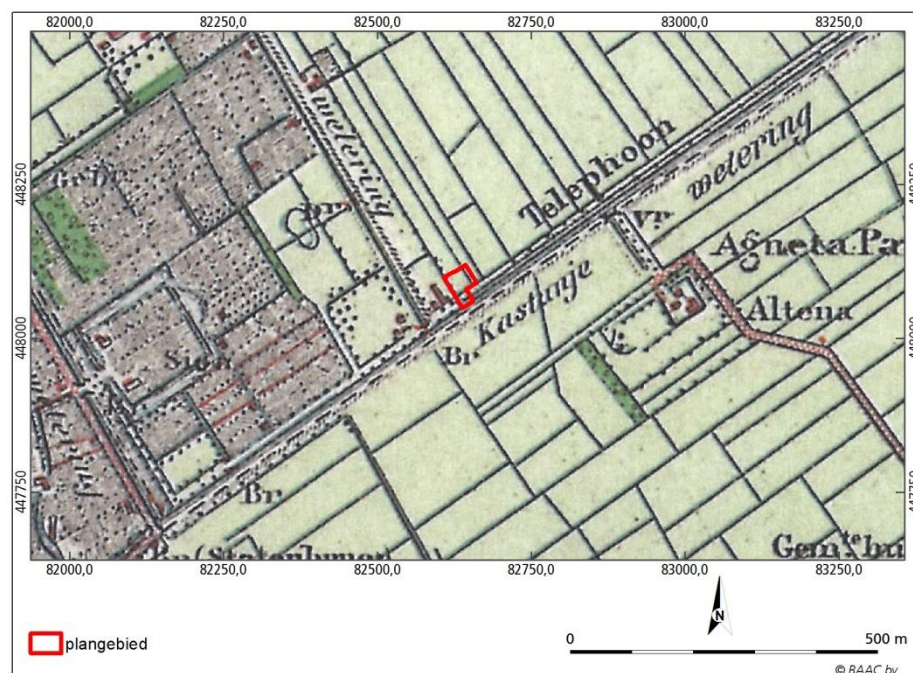
¹¹ Gahetna 2015.

¹² Watwaswaar 2015, minuutplan kaartbladen I01, H01 van Rijswijk en C01 van Delftland.

Figuur 2.5 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw (Kadasterkaart 1811-1832, watwaswaar 2015).

Op de bonnekaart van 1913 (zie figuur 2.6) is in de omgeving weinig tot niks veranderd. Het plangebied is nog steeds onbebouwd en in gebruik als grasland. Op het perceel ten westen van het plangebied is wel bebouwing verschenen.

Figuur 2.6 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de Bonnekaart nr. 459 van 1913 (Robas Producties 1989).

Ook in 1924 is er nog niks aan de situatie veranderd. Op de kaart van 1934 is er wel bebouwing te zien in het plangebied en langs de weg ten oosten van het plangebied. Op de kaart van 1940 is in het plangebied, zowel als op vele andere

locatie langs de Sionsweg, een schuur bij de bebouwing geplaatst. Ten westen van de Spieringswetering zijn de eerste kassen aanwezig. Op de kaart van 1958 is voor het eerst de Beatrixlaan aangegeven. In de omgeving worden steeds meer kassen gebouwd, maar nog niet ter plekke van het plangebied. Op de kaart van 1968 zijn voor het eerst kassen aangegeven direct ten noordwesten van het plangebied.¹³

Op de BAG viewer¹⁴ staat aangegeven dat het huis ter plekke van het plangebied uit 1928 stamt. De loods die aan de westzijde tegen het huis is gebouwd, komt uit 1980. De kassen in de noordelijke hoek van het plangebied komen uit 2011.

Op bodemloket¹⁵ staan geen milieukundige bodemonderzoeken of saneringen aangegeven.

2.3.3 Archeologie

Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke verwachtingskaart¹⁶.

Van het kaartblad "neolithicum, brons- en ijzertijd" is af te leiden dat voor deze perioden sprake is van een lage archeologische verwachting. Van het kaartblad "Romeinse tijd en de late middeleeuwen/nieuwe tijd" is af te leiden dat voor de Romeinse tijd een middelhoge archeologische verwachting geldt en voor de late middeleeuwen/nieuwe tijd een hoge archeologische verwachting.

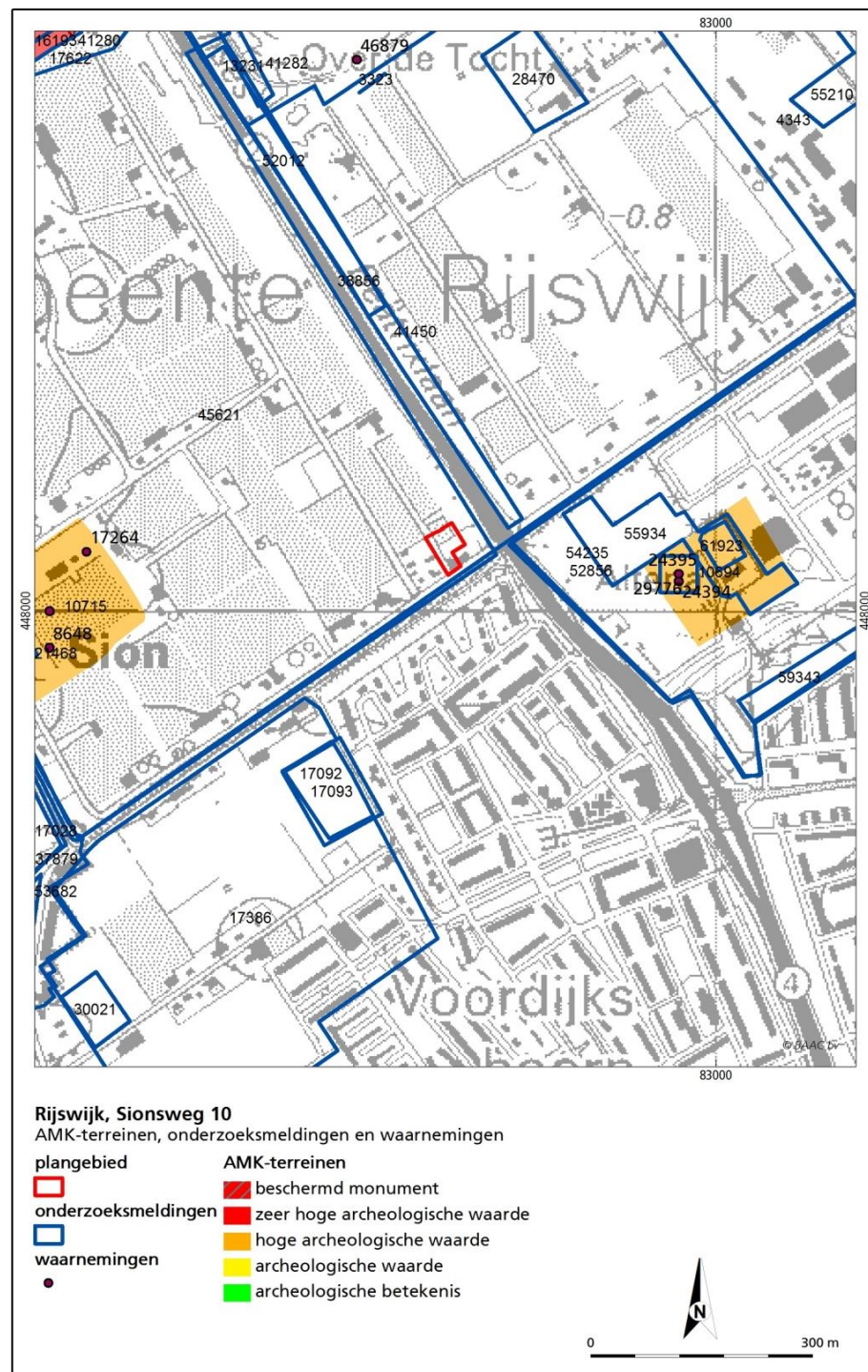
Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS III, zijn rond het plangebied binnen een straal van ca. 500 meter diverse archeologische vondsten bekend (zie figuur 2.7).

¹³ Watwaswaar 2015.

¹⁴ BAG viewer 2015.

¹⁵ Bodemloket 2015.

¹⁶ Gemeente Rijswijk 2013.

Figuur 2.7 Ligging van het plangebied met AMK-terreinen, onderzoeksmeldingen en ARCHIS-waarnemingen (ARCHIS III, RCE 2015).

Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Binnen een straal van 500 meter zijn twee archeologische monumenten aangewezen.

AMK-terrein	Afstand tot plangebied	Status	Datering	Opmerkingen
10694	275 m O	Terrein van hoge archeologische waarde	Middeleeuwen – nieuwe tijd	Resten van kasteel/hofstad Altena

				(1435-1761)
10715	475 m W	Terrein van hoge archeologische waarde	Middeleeuwen – nieuwe tijd	Resten van klooster en buitenplaats Sion (15 ^e eeuw)

In dezelfde straal van 500 m zijn twaalf onderzoeken gemeld en vier waarnemingen gedaan.

Onderzoeks-nummer	Afstand tot plangebied	Soort onderzoek	resultaat	Opmerkingen
1353	260 m O	(Bij wegaanlegging aangetroffen)	-	Kasteel Altena.
17092	265 m ZW	Opgraving	-	Terrein kortstondig bewoond in late 11 ^e en vroege 12 ^e eeuw. Bijzonder voor de regio.
17093	265 m ZW	Opgraving	-	Zie 17092.
17386	250 m ZW	Proefsleuven	Onbekend	Verwacht werden verkavelingsgreppels en mogelijk huiserven uit Romeinse tijd en middeleeuwen.
38856	75 m O	Proefsleuven	Onbekend	
41450	0 m	Proefsleuven	Geen vervolg	Deels sporen Romeinse tijd, late middeleeuwen en nieuwe tijd, circa 600 m ten noordwesten van het plangebied.
45621	0 m	Booronderzoek	Deels vervolg	Ter plekke van het plangebied nog niet beschikbaar voor onderzoek.
52012	305 m N	Opgraving	-	Late middeleeuwen A
52856	55 m O	Bureauonderzoek	-	In bestemmingsplan 'waarde archeologie' meegeven.
54235	55 m O	Booronderzoek	Onbekend	Grotendeels verstoord.
55934	165 m O	Proefsleuven	Onbekend	
59343	425 m ZO	Booronderzoek	Geen vervolg	

Waarnemings-nummer	Afstand tot plangebied	Waarneming	Datering	Opmerkingen
17264	460 m W	Delen van huisplattegronden	Late middeleeuwen B	
24394	300 m O	Fundering	Late middeleeuwen	
24395	300 m O	Fundering, bakstenen, beerputten, amazonefiguurtje, laat 15 ^e eeuwse oorkonde, aardewerk 14 ^e t/m 16 ^e eeuw, fragmenten plavuizen en dakleien, spijkers en verkavelingspatronen.	Late middeleeuwen A – nieuwe tijd B	Kasteel Altena
29776	300 m O	Ophoging, afval en plattegronden	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd B	

Twee van de onderzoeksmeldingen zijn aangegeven met een contour waar het huidige plangebied binnen valt (onderzoeksmeldingsnummers 41450 en 45621). Onderzoeksmeldingsnummer 45450 betreft een proefsleuvenonderzoek ter plekke van het Wilhelminapark. De sleuven zijn nabij de waterpartijen in het park getrokken. Hierbij zijn sporen van de Romeinse tijd, late middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen. In de rest van het onderzochte gebied zijn geen sporen aangetroffen. Later is een booronderzoek uitgevoerd in heel Rijswijk-Zuid, waar ook het huidige plangebied in ligt. Ter plekke van het plangebied heeft echter nog geen booronderzoek plaatsgevonden, omdat het terrein nog niet beschikbaar was voor onderzoek. Op de terreinen direct ten noordoosten

en noordwesten van het plangebied (verder van de weg af gelegen) is wel een booronderzoek uitgevoerd, hierna is het plangebied vrijgegeven.¹⁷

Volgens de cultuurhistorische kaart van Zuid Holland¹⁸ komen ter plekke van het plangebied geulafzettingen voor, waarop een zeer hoge kans is op het aantreffen van archeologische sporen vanaf de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd en plaatselijk vanaf het neolithicum.

De archeologische werkgroep Rijswijk heeft niet gereageerd op een informatievraag.

2.4 Archeologische verwachting

Het plangebied ligt in het zeekeleigebied. Door sedimentatieprocessen is in dit gebied een sterk gelaagd landschap ontstaan, waarin archeologische waarden uit verschillende perioden op verschillende dieptes aanwezig kunnen zijn. Het huidige landschap is grotendeels vanaf de middeleeuwen onder sterke menselijke invloed ontstaan.

Binnen het plangebied is bebouwing aanwezig wat voor enige bodemverstoring zal hebben gezorgd.

Op basis van een aantal vaststaande gegevens is per landschappelijke laag een globale verwachting voor het plangebied op te stellen.

Pleistocene landschap (Formatie van Kreftenheye)

In de diepe ondergrond (circa 18,20 m –mv) bevinden zich rivierafzettingen die door jongere sedimenten zijn afgedekt. In de top van dit Pleistocene zand kunnen archeologische waarden (vuursteenvindplaatsen) uit het paleolithicum en het mesolithicum worden aangetroffen. Dergelijk vindplaatsen bevinden zich meestal op landschappelijke gradiënten. Aangezien het niet bekend is hoe het pleistocene landschap eruit ziet en dit tevens ook door inbraken van zee (deels) zal zijn geërodeerd, is het echter niet mogelijk om hieraan een gedetailleerde archeologische verwachting te koppelen. Derhalve wordt aan archeologische waarden uit het paleolithicum en het mesolithicum een lage tot middelhoge verwachting toegekend. Mogelijk worden deze resten, vanwege hun diepe ligging, niet door de bouwwerkzaamheden verstoord. Dit zal duidelijk worden nadat de bouwplannen volledig bekend zijn.

Oude getijdenlandschap (Wormer Laagpakket)

Vanaf een diepte van circa 15,50 m –mv komen in de ondergrond afzettingen voor van het Laagpakket van Wormer. In de top van dit pakket kunnen archeologische resten uit het neolithicum, tot het laat-neolithicum worden aangetroffen. Dergelijke resten zijn binnen een straal van 500 m rondom het plangebied nog niet aangetroffen, maar kunnen zeker *in situ* aanwezig zijn. Voor archeologische waarden uit het laat-neolithicum geldt een middelhoge archeologische verwachting. Vanwege de diepe ligging ervan is de kans groot dat bij de aanwezigheid van dergelijke resten de mate van gaafheid en conservering hoog is. Mogelijk worden deze resten, vanwege hun diepe ligging, niet door de bouwwerkzaamheden verstoord. Dit zal duidelijk worden nadat de bouwplannen volledig bekend zijn.

Veenlandschap (Hollandveen Laagpakket)

Vanaf een diepte van circa 8,30 m –mv komen in de ondergrond afzettingen voor van het Hollandveen Laagpakket. Vanaf circa 5000 jaar geleden raakt een groot

¹⁷ van Klaveren 2010.

¹⁸ Cultuurhistorische Atlas Zuid Holland 2015.

deel van het plangebied bedekt met veen. In eerste instantie zal dit moeras te nat zijn geweest voor bewoning. Daarom geldt voor de periode laat neolithicum tot de late ijzertijd een lage verwachting.

Door de toegenomen ontwatering vanaf circa 600 voor Chr. werden de randen van het veenmoeras geschikt voor bewoning. Vanaf 300 na Chr. raakte het veen bedekt met klei vanuit de krekken die zich in het veen insneden. Wassend water heeft het Hollandveen mogelijk (deels) geërodeerd en zand en klei afgezet (Laagpakket van Walcheren). Op basis van deze gegevens wordt aan onverstoorte archeologische waarden in het Hollandveen uit de late ijzertijd een middelhoge verwachting toegekend (nederzettingsresten, grafvelden e.d.).

Jonge getijdenlandschap (Walcheren Laagpakket)

Binnen het Laagpakket van Walcheren kunnen meerdere vegetatiehorizonten aanwezig zijn, namelijk een laag die de top van de afzettingen uit de late ijzertijd en Romeinse tijd representeert en een laag of meerdere lagen, waarin resten uit jongere periodes kunnen voorkomen. Deze lagen zullen humeus zijn en mogelijk blauw van kleur. Vegetatiehorizonten zijn te verwachten op zandige kreekoevers die aantrekkelijke vestigingsplaatsen vormden. Voor de periode van de Romeinse tijd geldt een middelhoge archeologische verwachting, omdat binnen een straal van 500 m rondom het plangebied nog geen resten uit deze periode zijn aangetroffen. Wel zijn er relatief veel resten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen. Voor deze periode geldt daarom een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten (nederzettingsresten, grafvelden e.d.).

3 Inventariserend veldonderzoek

3.1 Werkwijze

Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd op basis van de resultaten van het bureauonderzoek. Hierbij is de tijdens het bureauonderzoek opgestelde archeologische verwachting in het veld getoetst. Bij het inventariserend veldonderzoek (verkennende fase) is het plangebied Sionsweg 10 te Rijswijk onderzocht op de geomorfologische, geologische en bodemkundige karakteristieken. Ook geeft het booronderzoek informatie over de intactheid van de bodem en geeft daarmee inzicht in de gaafheid van een eventuele archeologische vindplaats.

In het plangebied zijn zo 5 boringen gezet met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boringen zijn uitgevoerd tot maximaal 4 m –mv. Na circa 1 tot 1,5 m diepte is een guts met een diameter van 4 cm gebruikt om de boringen dieper door te zetten.

De locaties van de boringen zijn ingemeten met GPS. De hoogteligging ten opzichte van NAP is uit het Actueel Hoogtebestand Nederland gehaald.¹⁹ Hoewel het verkennende onderzoek niet specifiek is gericht op het opsporen van archeologische indicatoren is wel op de aanwezigheid daarvan gelet. De bodemlagen zijn met de hand en op het oog onderzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren. Archeologische indicatoren (bv. aardewerk, huttenleem, vuursteen, metaal, houtskool en al dan niet verbrand bot) kunnen een aanwijzing zijn voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats ter plaatse of in de nabijheid van de boring met indicator. De bodemlagen zijn lithologisch²⁰ en bodemkundig²¹ beschreven.

Het veldonderzoek heeft plaatsgevonden op 6 augustus 2015. In navolgende paragrafen worden de resultaten van het veldonderzoek beschreven. De locaties van de boringen staan weergegeven op de boorpuntenkaart (figuur 3.1). De maaiveldhoogte (in meters t.o.v. NAP) is per boring vermeld in de boorstaten (bijlage 2).

¹⁹ AHN2 2015.

²⁰ NEN 1989.

²¹ De Bakker en Schelling 1989.

Figuur 3.1 Boorpuntenkaart

3.2 Veldwaarnemingen

Door de aanwezige verharding en begroeiing waren aan het maaiveld geen aanwijzingen zichtbaar die zouden kunnen duiden op de aanwezigheid van archeologische resten in de bodem (figuur 3.2). Het reliëf in het plangebied liep licht af in noordelijke richting.

Figuur 3.2 Zicht op het plangebied. Foto linksboven: ten zuiden van het plangebied in noordelijke richting. Foto rechtsboven: vanaf boring 3 in oostelijke richting. Foto linksonder: vanaf boring 4 in westelijke richting. Foto rechtsonder: westelijke hoek van het plangebied in zuidoostelijke richting.

3.3 Verkennend booronderzoek

3.3.1 Lithologie en bodemopbouw

In alle boringen bestaat de eerste 5 cm –mv uit een tegelbestrating. Hieronder is in boring 1 een 50 cm dik pakket zwak siltig, geelgrijs, matig grof zand aangetroffen, dat is geïnterpreteerd als opgebrachte grond. Daaronder is van 55 tot 90 cm –mv een pakket kleiig donkerbruinzwart veen aangetroffen. In deze laag is kachelgrid aangetroffen en de laag had een verstoord karakter. Op 90 cm –mv (1 m –NAP) is een 20 cm dikke, begraven A-horizont aangetroffen, die bestond uit sterk siltige, matig humeuze, donkergrijze, kalkloze klei. Hierin zijn een fragment baksteen, roodbakkerend geglaazuurd aardewerk, aardewerk met tinglazuur en twee fragmenten aardewerk, mogelijk van een kogelpot aangetroffen. Op 110 cm –mv is de onverstoorde C-horizont aangetroffen, die bestaat uit sterk siltige, zwak humeuze, grijze klei, die naar beneden toe meer blauw van kleur wordt. De top van de C-horizont is kalkloos, naar beneden toe is de laag kalkrijk.

Boring 2 is afwijkend van de andere boringen. Tot 120 cm –mv is de bodem hier verstoord aangetroffen, waarbij fragmenten recent bouwpuin zijn aangetroffen. Op 120 cm –mv is deze boring gestuit op puin.

In boringen 3 en 5 is onder de tegelverharding tot 25 cm –mv de bodem verstoord aangetroffen, met veel fragmenten recent bouwpuin. Op 25 cm –mv (0,95 en 1,05 m –NAP) is dezelfde begraven A-horizont aangetroffen als in boring 1. Ter plekke van boring 3 is in deze 25 cm dikke laag een fragment pijpenkop en twee fragmenten onbepaald roodbakkerend aardewerk aangetroffen. Ter plekke van boring 5 is een fragment verbrand bot aangetroffen. Tussen 40 en 50 cm –mv is ook hier de C-horizont aangetroffen, die naar beneden toe steeds blauwer van kleur wordt. Vanaf 150 cm –mv komen in de C-horizont veel dunne zandlagen voor.

In boring 4 is de bodem tot 25 cm –mv eveneens verstoord aangetroffen. Hieronder, op 25 cm –mv (1,15 m –NAP) is de begraven A-horizont verploegd aangetroffen, vermengd met de onderliggende C-horizont. In deze laag is een fragment kobaltblauw glas aangetroffen. Hieronder is weer de C-horizont aangetroffen.

3.3.2 Archeologische indicatoren

Tijdens het booronderzoek is in drie van de vijf boringen in de begraven A-horizont archeologisch vondstmateriaal aangetroffen. Hieronder volgt een korte beschrijving van het vondstmateriaal. Het glas is door drs. M.A. Tolboom gedetermineerd en het keramiek is door dr. A.M.J.H. Huijbers en. In bijlage 3 is de vondstenlijst opgenomen.

In boring 1 is tussen 90 en 110 cm –mv een fragment baksteen, roodbakkend geglaazuurd aardewerk (indetermineerbaar), aardewerk met tinglazuur (16^e-19^e eeuw, verweerd) en twee fragmenten mogelijk van een kogelpot (700-1300) aangetroffen. In boring 3 is tussen 25 en 50 cm –mv een fragment pijpenkop (18^e-19^e eeuw) en twee fragmenten indetermineerbaar roodbakkend aardewerk aangetroffen.

In boring 4 is op 40 cm –mv een fragment kobaltblauw glas (alle perioden) aangetroffen. In boring 5 is tussen 25 en 40 cm –mv een fragment verbrand bot aangetroffen.

3.4 Archeologische interpretatie

Tijdens het booronderzoek zijn afzettingen van het Walcheren laagpakket aangetroffen. De bovengrond in het plangebied is verploegd en mogelijk verhoogd aangetroffen. Het is mogelijk dat er grond in het plangebied is opgebracht en door middel van bijvoorbeeld diepploegen door de bovengrond van het plangebied is geploegd. Het feit dat het zuidelijke deel van het plangebied hoger ligt dan het noordelijke deel is hierdoor goed te verklaren. Tussen 0,9 en 1,05 m –NAP is in boringen 1, 3 en 5 een begraven A-horizont aangetroffen, waarin vondsten zijn aangetroffen. In boring 2 is deze laag niet aangetroffen, de bodem was hier geheel verploegd. In boring 4 is deze laag wel aangetroffen, maar is hier verploegd en vermengd met de onderliggende C-horizont.

De vondsten die gedetermineerd konden worden dateren allemaal uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Er zijn vooralsnog geen vondsten uit eerdere perioden gedaan. Dit sluit echter niet uit dat er archeologische resten uit eerdere perioden in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Het is mogelijk dat de resten via bemesting op het plangebied gekomen zijn, maar aangezien de vondsten in de begraven A-horizont zijn aangetroffen, is het goed mogelijk dat ter plekke van het plangebied archeologische resten aanwezig zijn.

4 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak. De eerste drie vragen hebben betrekking op het bureauonderzoek. De overige op het veldonderzoek²²:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
Er zijn binnen het plangebied geen archeologische waarden bekend.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

In het plangebied worden warmoezerijgronden verwacht. Bij deze bodems is de bovengrond veelal verstoord, in dergelijke mate dat het niet mogelijk is het oorspronkelijke bodemprofiel goed vast te stellen.

Binnen het plangebied is bebouwing aanwezig wat voor enige bodemverstoring zal hebben gezorgd.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Voor de periode paleolithicum en het mesolithicum geldt een lage tot middelhoge verwachting op het aantreffen van resten. Voor de periode vroeg-neolithicum tot laat-neolithicum geldt een middelhoge verwachting op het voorkomen van resten. Deze zullen zeer waarschijnlijk door de grote diepte waarop ze liggen (circa 18,20 en 15,50 m –mv) niet verstoord worden.

Voor de periode laat-neolithicum tot de late ijzertijd geldt een lage verwachting op het voorkomen van resten, omdat het veenmoeras te nat was voor bewoning en mogelijk geërodeerd is. Bewoning was slechts mogelijk op duinen, waarvoor in het plangebied geen aanwijzing is.

Voor de periode late ijzertijd geldt vanwege de betere ontwatering een middelhoge verwachting op het voorkomen van resten. Voor de Romeinse tijd geldt een middelhoge verwachting en voor de middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd geldt een hoge verwachting op het aantreffen van resten (nederzettingsresten, grafvelden e.d.).

Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?

De bovengrond in het plangebied is verploegd. In boringen 1, 3 en 5 is tussen 90 en 1,05 m –NAP een begraven A-horizont aangetroffen, waarin vondsten zijn gedaan uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. In boring 4 is deze laag eveneens aanwezig en zijn ook vondsten gedaan, maar deze laag is hier verploegd en vermengd met de onderliggende C-horizont. In boring 2 is het bodemprofiel volledig verstoord.

Zijn in het plangebied archeologische resten aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering van deze resten en wat is de verspreiding hiervan?

²² Bergman 2015.

Er zijn verspreid over het hele plangebied vanaf 90 á 1,05 m –NAP in een 20 tot 25 cm dikke laag vondsten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen. In de onderliggende C-horizont kunnen eveneens nog grondsporen aanwezig zijn. Wegens de afwezigheid van bebouwing op historische kaarten, wordt voor de periode nieuwe tijd met name resten uit de nieuwe tijd A verwacht.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

De archeologische resten zijn in het plangebied relatief ondiep aangetroffen (tussen 25 en 90 cm –mv). De voorgenomen bouw van drie woonhuizen zal de mogelijk aanwezige archeologische resten hoogstwaarschijnlijk verstoren. Vervolgonderzoek wordt daarom aanbevolen in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Rijswijk) en leidt tot een selectiebesluit. Het selectiebesluit van de gemeente luidt dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is, omdat er al verschillende gravende onderzoeken in de omgeving zijn gedaan en daarmee de omgeving afdoende is onderzocht.

5

Geraadpleegde bronnen

AHN2, 2015: *Actueel Hoogtebestand Nederland, versie II*. Verkregen via de downloadservice publieke dienstverlening op de Kaart Loket (PDOK).

BAG viewer, 2015. Online geraadpleegd in augustus 2015 via <https://bagviewer.kadaster.nl>

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Wageningen.

Bodemloket, 2015: *Bodemloket*. Online geraadpleegd in augustus 2015 via www.bodemloket.nl

Bergman, W.A., 2015. *Onderzoeksvoorstel – plan van aanpak Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase) plangebied Sionsweg 10 te Rijswijk*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

CCvD, 2013: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3.*, Gouda.

Cultuurhistorische Atlas provincie Zuid-Holland, 2015. Online geraadpleegd in augustus 2015 via <http://geo.zuid-holland.nl/geo-loket/html/atlas.html?atlas=chs>

Gahetna, 2015. Kaart van het hoogheemraadschap van Delfland uit 1712, gemeten door de landmeters Nicolaas en Joacobus Kruchius. Geraadpleegd in augustus 2015 via <http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/kaartencollectie/zoeken/weergave/detail/q/id/af8ffb12-d0b4-102d-bcf8-003048976d84>

Gemeente Den Haag, 2007: *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Den Haag/Rijswijk.

Gemeente Rijswijk, 2010. *Cultuurhistorische verkenning Rijswijk-Zuid*. Online geraadpleegd in augustus 2015 via http://ro-online.robeheer.nl/0603/90FB5C47-9082-4C6D-BA6C-FA2DB923327E/tb_NL.IMRO.0603.bpsionthaantje-VA02_15.pdf

Gemeente Rijswijk 2013. *Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart van Rijswijk*.

Jonge, N. de & R.M. van der Zee, 2010: *Broekmolenweg te Rijswijk (Zuid-Holland). Een bureauonderzoek*, Amersfoort (ADC rapport 2196).

Jongmans, A. G. , M. W. van den Berg en M. P. W. Sonneveld, 2013: *Landschappen Van Nederland: Geologie, Bodem En Landgebruik*. Wageningen.

Klaveren, H.W. van, 2010. *Rijswijk-Zuid te Rijswijk: een Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek in het kader van de ontwikkeling van de locatie Rijswijk-Zuid. Tussenrapport 1*.

Mulder, de. E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten

Nederlands Centrum van Normalisatie, 1989: *Classificatie van onverharde grondmonsters*. NEN 5104. Delft.

Rijks Geologische Dienst (RGD) / Stichting voor Bodemkartering (Stiboka), 1975: *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000*. Haarlem en Wageningen.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2015: *Archeologische Monumentenkaart (AMK) en Centraal Archeologisch Archief (CAA)*, geraadpleegd via ArchisIII.

Robas Producties, 1989: *Grote Historische Atlas van Gelderland, 1:25 000*. Den IJp.

Stichting voor Bodemkartering (Stiboka), 1972: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, kaartblad 37 Oost Rotterdam*, Wageningen.

TNO, 2015. *Geologische boringen in Nederland*. Online geraadpleegd in augustus 2015 via <https://www.dinoloket.nl/ondergrondgegevens>

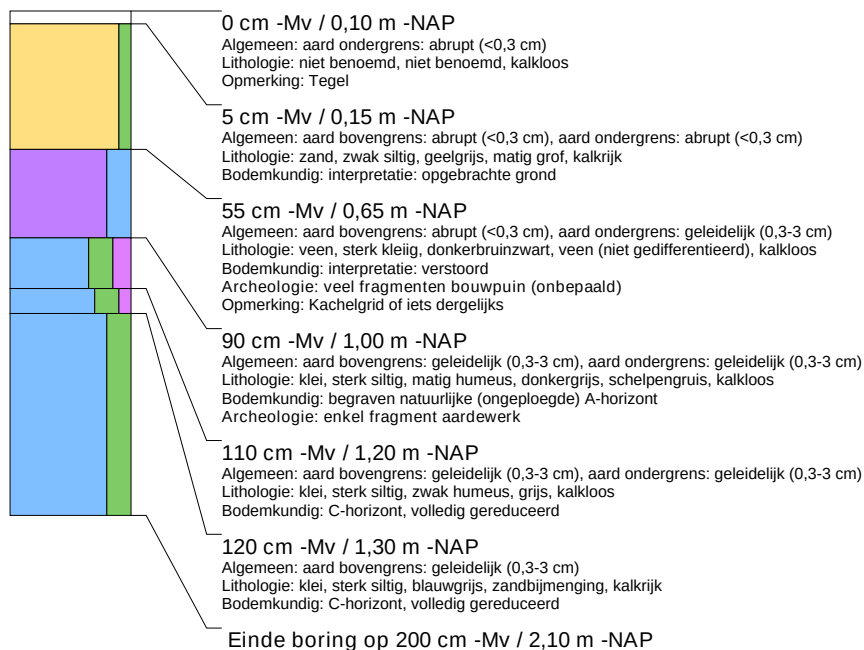
WatWasWaar, 2015: *Historische kaarten*. Online geraadpleegd in augustus 2015 via www.watwaswaar.nl

Bijlagen

- 1 Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
- 2 Boorpuntenkaart
- 3 Vondstenlijst

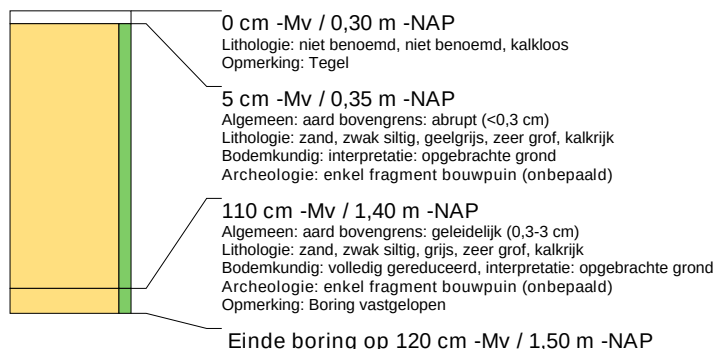
boring: 15166-1

beschrijver: WB, datum: 6-8-2015, X: 82.636, Y: 448.063, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,10, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Rijswijk, plaatsnaam: Rijswijk, opdrachtgever: KuiperCompagnons, uitvoerder: BAAC bv

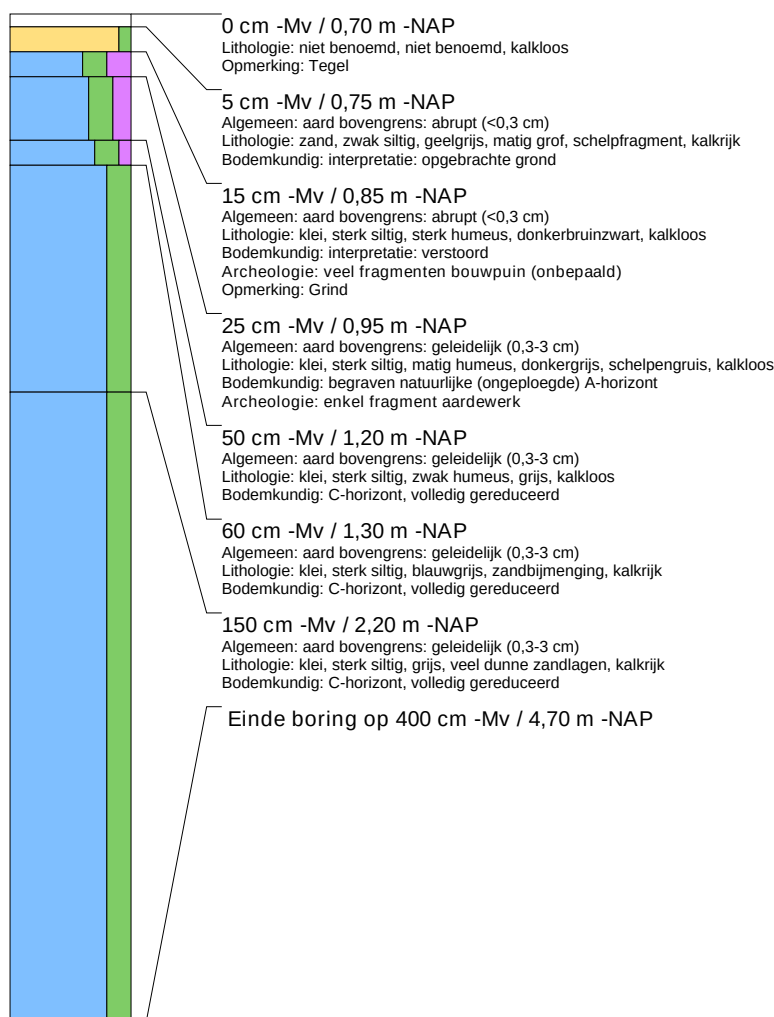
boring: 15166-2

beschrijver: WB, datum: 6-8-2015, X: 82.655, Y: 448.090, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,30, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Rijswijk, plaatsnaam: Rijswijk, opdrachtgever: KuiperCompagnons, uitvoerder: BAAC bv

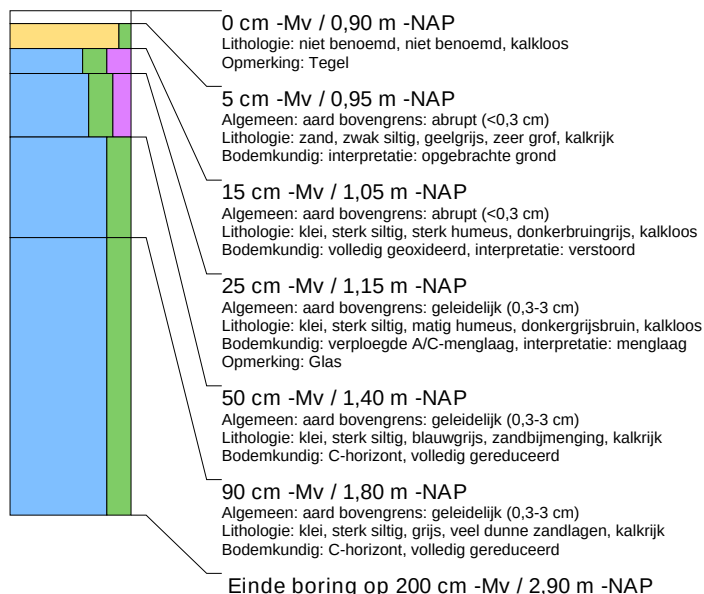
boring: 15166-3

beschrijver: WB, datum: 6-8-2015, X: 82.637, Y: 448.093, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,70, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Rijswijk, plaatsnaam: Rijswijk, opdrachtgever: KuiperCompagnons, uitvoerder: BAAC bv

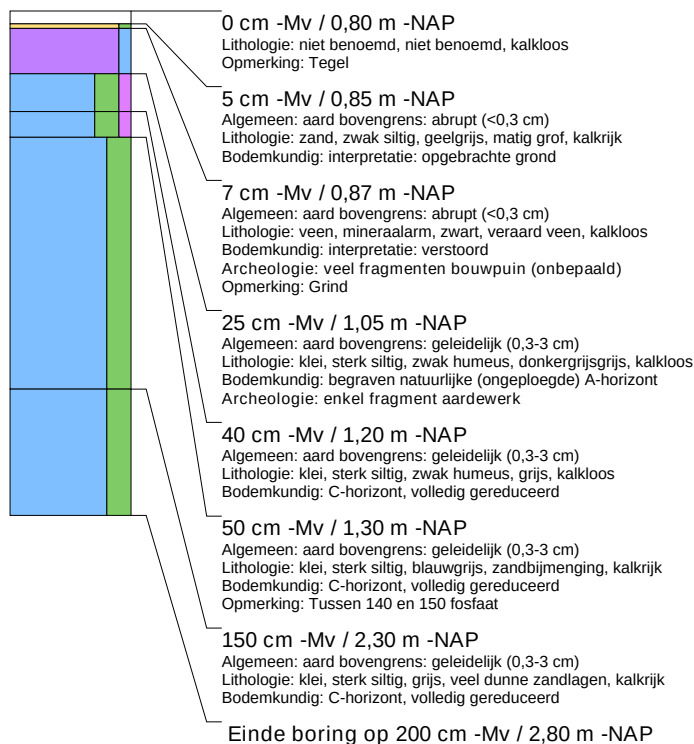
boring: 15166-4

beschrijver: WB, datum: 6-8-2015, X: 82.616, Y: 448.099, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,90, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Rijswijk, plaatsnaam: Rijswijk, opdrachtgever: KuiperCompagnons, uitvoerder: BAAC bv

boring: 15166-5

beschrijver: WB, datum: 6-8-2015, X: 82.625, Y: 448.105, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Rijswijk, plaatsnaam: Rijswijk, opdrachtgever: KuiperCompagnons, uitvoerder: BAAC bv

Bijlage 3

Vondstenlijst

Vondstnr.	boring	Diepte (cm-mv)	horizont	materiaal	aantal	periode	bijzonderheden
1	1	90-110	Ahb	keramiek	1	Onbekend	Stuk baksteen
1	1	90-110	Ahb	keramiek	1	Onbekend	Roodbakkend geglazuurd
1	1	90-110	Ahb	keramiek	1	NT	Aardewerk met tinglazuur 16 ^e – 19 ^e eeuw (verweerd)
1	1	90-110	Ahb	keramiek	2	ME	Mogelijk kogelpot
2	3	25-50	Ahb	keramiek	1	NT	Stukje pijpekop 18 ^e – 19 ^e eeuw
2	3	25-50	Ahb	keramiek	2	Onbekend	2 keer roodbakkend aardewerk
3	4	40	ACp	glas	1	Onbekend	Kobaltblauw glas alle tijden
4	5	25-40	Ahb	bot	1	Onbekend	Fragment verbrand bot